

ПРИНЦИПИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ - ДОСЛІДНИКА В УМОВАХ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

В статті охарактеризовано принципи навчання, що найефективніше сприяють підготовці вчителя – дослідника, необхідного для профільної школи.

Постановка проблеми. Вузівська освіта сьогодні переходить на більш високий рівень, що забезпечує високоякісну професійну підготовку вчителів. Цей процес здійснюється за рахунок прискорення їх орієнтації в інформаційних потоках, світових подіях та сфері своєї професійної діяльності, через дослідну діяльність студентства. Саме дослідницька діяльність є орієнтиром у життєвому самовизначенні, самодіагностиці майбутнього вчителя, розвитку його особистого досвіду й професійної компетентності.

В.Сластьонін зазначав, що призначення вищої професійної освіти полягає у підготовці висококваліфікованих спеціалістів, здатних не лише вирішувати достатньо складні задачі, але і висувати проблеми і знаходити їх принципово нові рішення. Більш високий рівень спеціалістів з вищою освітою створює необхідні умови ознайомлення з сучасним станом наукових досліджень і наукових проблем, з прогнозами розвитку предметної галузі знань»[5, с.21].

Дослідницький компонент професійної діяльності майбутнього вчителя у системі навчання у ВНЗ розширює науковий світогляд, формує навички наукового дослідження, вивчення і впровадження передового педагогічного досвіду, готує майбутнього вчителя до роботи в профільній школі, що і відповідає сучасним завданням освіти.

Концепція профільного навчання у старшій школі містить положення про те, що нові цілі шкільної освіти зумовлюють необхідність подальшої

модернізації вищої педагогічної освіти і системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Для цього необхідно у вищих навчальних закладах педагогічного профілю передбачити підготовку педагогічних кадрів з урахуванням потреб профільної школи та внести відповідні зміни у державний стандарт вищої педагогічної освіти для спеціалістів та магістрів [4, с.2-16].

Організація підготовки майбутнього вчителя як дослідника, що є необхідним в профільній освіті, має враховувати вітчизняний і світовий досвід, базуватися на інноваційно-інформаційних технологіях, сучасних наукових дослідженнях, аналізі сучасної практики, здійснюватися згідно з принципами навчання у вищій школі.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз наукової літератури (Гончаренко С.У., Волкова Н.М., Кремінь В.Г., Фіцула М.М., Ягупов В.В. та ін.) показав, що немає єдності у визначенні поняття “принципи навчання”. Одні вважають, що принцип навчання – це твердження, яке ґрунтується на науковому законі, що керує будь-якими процесами. Інші розглядають принцип навчання як тезу, виділену із закономірностей педагогічної діяльності, в якій розкриваються суттєві та стійкі причинно - наслідкові зв’язки. Слід зазначити, що найбільш поширеним у педагогічній літературі є трактування принципу навчання як вихідного положення, провідної ідеї, яка дозволяє вчителю знайомити учнів із системою знань, розвивати їх пізнавальні інтереси та здібності, формувати світогляд, удосконалювати моральні якості, інтелектуальні та духовні сили вихованця.

Так, в енциклопедії освіти знаходимо, що принципи навчання – це основні вихідні вимоги до організації навчального процесу [3, с.713 - 714].

В українському педагогічному словнику, принципи навчання розглядаються як основні вихідні положення теорії навчання [2, с.270].

Ягупов В.В. принципи навчання трактує як спрямовуючі положення, нормативні вимоги щодо організації та проведення дидактичного процесу,

які мають характер загальних вказівок, правил і норм та впливають із його закономірностей [7, с. 290-291].

Принципи навчання, на думку Волкової Н.П., це певна система основних дидактичних вимог до навчання, дотримання яких забезпечує його ефективність [1].

Даної проблеми торкається і педагог Фіцула М.М. Автор вважає, що це положення, на основі яких здійснюється процес навчання [6].

Попри різноманітність у трактовці поняття «принципи навчання», зазначимо, що вони відображають загальні вимоги до змісту й організації навчально-виховного процесу, вибору та реалізації методів і засобів навчання, форм організації навчальної діяльності студентів у вищій школі.

Мета статті. Визначити, схарактеризувати принципи навчання, що сприяють підготовці вчителя – дослідника та спроектувати їх реалізацію в рамках формування його дослідницької компетентності.

Виклад основного матеріалу. Виділимо принципи навчання та з'ясуємо їх сутність в рамках підготовки вчителя – дослідника (тобто в рамках формування його дослідницької компетентності).

Принцип науковості передбачає відповідність змісту освіти вищої школи досягненням науки у відповідній галузі знань. Реалізуючи принцип науковості у вищій школі в умовах сучасності, викладачеві необхідно постійно стежити за новітньою науковою інформацією, систематизувати її та в рамках робочої програми з конкретної дисципліни знайомити з нею студентів, давати їм завдання самостійно опрацьовувати нові наукові джерела.

Принцип систематичності й послідовності означає послідовне, з урахуванням логіки конкретної науки та можливостей студентів, розгортання змісту знань, способів діяльності у навчальних програмах, підручниках, посібниках і т. п., дотримання такого ж порядку засвоєння знань, формування умінь та навичок. Про важливість даного принципу висловлювався ще Я.А.Коменський, зазначаючи, що як у природі все має зчіплюватись одне з

одним, так і в навчанні треба все пов'язати. К.Д.Ушинський вказував: «Тільки система... розумна, що виходить із самої суті предметів, дає нам владу над нашими знаннями. Голова, наповнена уривчастими, незв'язаними знаннями, подібна до комори, в якій все в безладді й де сам господар нічого не розшукає; голова, де тільки система без знань, подібна до крамниці, в якій на скриньках є написи, а в скриньках — порожньо» [6].

Враховуючи даний принцип навчання студенти послідовно та поетапно оволодівають різними методами наукових досліджень: початковий етап (навчання дослідженню) - навчаюче дослідження - творчий етап (творче дослідження).

Принцип свідомості навчання базується на постулаті, що знання передати не можна. Вони стають надбанням людини лише в результаті самостійної свідомої діяльності. Цей принцип зумовлюється передусім рівнем сформованості мотивів навчання, розумінням практичної цінності й потреби в знаннях для обраної професійної діяльності.

За *принципом активності й самостійності* у навчанні знання — це результат самостійної розумової праці особистості. Лише розумова праця є запорукою інтелектуального розвитку людини, міцності набутих знань, формування дієвих мотивів навчання.

Принцип наочності впливає із закономірностей процесу пізнання, початковим компонентом якого є споглядання явищ, процесів, дій, предметів. Величезного значення принцип наочності набуває в працях Я.А. Коменського, І. Песталоцці, К.Д. Ушинського, В.О. Сухомлинського та ін. Не випадково кажуть: "Краще один раз побачити, аніж сто разів почути".

Принцип ґрунтовності впливає із сутності навчання і його завдань. На певному етапі навчання людина має ґрунтовно засвоїти визначену суму знань, оволодіти вміннями й навичками, які є передумовою, по-перше, подальшого просування в професійній діяльності, і, по-друге, базою для формування наукового світогляду. Під ґрунтовними знаннями мають на увазі

такі, що добре усвідомлені, систематизовані, пов'язані з практикою, які стали надбанням довготривалої пам'яті.

Принцип зв'язку навчання з практичною діяльністю – виражає необхідність підготовки особистості до застосування знань у вирішенні практичних завдань. Навчання лише тоді є успішним, коли особистість відчуває корисність і потрібність засвоєваних знань.

Принцип єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання впливає із сутності функцій навчання: освітньої, розвивальної і виховної. Тобто, навчання спрямоване на досягнення цілей різнобічного розвитку особистості, на формування знань, умінь, навичок, її моральних та естетичних якостей, що є основою поведінки та вибору ідеалів життя.

Представимо реалізацію виділених принципів навчання в рамках підготовки вчителя – дослідника (табл.1).

Таблиця 1

Реалізація принципів навчання у підготовці вчителя – дослідника

№ п/п	Принцип навчання	Конкретизація принципів
1.	<i>Науковості</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Засвоюють достовірні, науково - обґрунтовані факти, явища, процеси. 2. Розуміють сутність науково - обґрунтованих законів, особливості розвитку і становлення наукових відкриттів. 3. Володіють методами наукових досліджень. 4. Знайомі з різними напрямками наукових пошуків у тій чи тій галузі знань, з перспективами розвитку наукових гіпотез.
2.	<i>Систематичності й послідовності</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Формулюють проблему; 2. Самостійно відбирають методи розв'язання даної проблеми; 3. Планують і проводять дослідницьку діяльність самостійно, без допомоги і консультації викладача; 4. Формулюють висновки; 5. Вміють організувати дослідницьку діяльність учнів.

3.	<i>Свідомості</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Глибоко усвідомлюють роль дослідницької діяльності в пізнавальній і професійній діяльності. 2. Мають стійкий інтерес до дослідницької діяльності. 3. Наполегливі, цілеспрямовані, ініціативні в дослідницькій діяльності.
4.	<i>Активності й самостійності</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здатні до активної самостійної дослідницької продуктивної діяльності. 2. Мають оптимальні умови для власного інтелектуального розвитку в процесі дослідницької діяльності. 3. Відчувають себе комфортно в дослідницькому просторі.
5.	<i>Наочності</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поєднують конкретне з абстрактним, теоретичні знання з практичною дослідницькою діяльністю. 2. Поглиблюють теоретичні знання. 3. Розвивають логічне мислення.
6.	<i>Грунтовності</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Засвоюють головне, суттєве із наукової інформації, що створює умови для подальшого професійного росту. 2. Чітко вибудовують цикл навчально – пізнавальних дій: сприйняття наукової інформації, усвідомлення, розуміння сприйнятого, запам'ятання, систематизація та узагальнення, застосування на практиці. 3. Вміють набуті ґрунтовні знання використовувати як базу для вироблення умінь, навичок, професійних компетентностей, в тому числі й дослідницької. 4. Стимулюють власну дослідницьку діяльність.
7.	<i>Зв'язку навчання з практичною діяльністю</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Налаштовані на дослідницьку діяльність. 2. Мають змогу перевірити істинність знань. 3. Формують особистість засобами практичної діяльності. 4. На основі набутих знань розв'язують

		життєві проблеми. 5. Утверджуються в суспільстві та колективі як вчитель – дослідник.
8.	<i>Єдності освітніх, розвивальних і виховних функцій навчання</i>	1. Оволодівають знаннями, уміннями й навичками дослідницької діяльності. 2. Формують власний науковий світогляд. 3. Інтелектуальний розвиток студентів – майбутніх фахівців.

Комплексне поєднання вказаних принципів дозволяє реалізувати головну мету професійної освіти – підготувати вчителя – дослідника для профільної школи. Однак, можемо зазначити, що найбільш ефективна реалізація принципів навчання в процесі підготовки майбутнього вчителя можлива в результаті дотримання викладачем певних умов в навчальному процесі:

- забезпечити повну свободу студента в дослідницькій діяльності, переконати його у власних можливостях, що сприяє впевненості майбутнього фахівця в своїх силах та в собі;
- утриматися від оцінки роботи студента, заохочувати його активність та працелюбність в дослідницькій діяльності, щоб студент вчився знайти власні помилки, виправити їх, реалізувати свої власні ідеї та знахідки (хоча важливо не допустити безконтрольну ситуацію);
- розвивати творчість студента в процесі дослідження, що в подальшому стане фундаментом розвитку творчого мислення та стане визначальним у підготовці дослідника;
- допомагати майбутньому фахівцю бачити смисл та логіку його дослідницької діяльності, відчувати їх власний творчий потенціал, з метою стимулювання в подальшому дослідницької і творчої активності студентів.

Висновки. Дотримання вказаних умов та реалізація охарактеризованих дидактичних принципів утворюють органічну єдність та несуть у собі організуюче начало спільної діяльності педагога і студентів у процесі навчання у ВНЗ, що забезпечує всебічний розвиток студента, його самореалізацію, залучення в дослідницький простір, стимулюючи цим самим дослідницьку позицію майбутнього фахівця та становлення його як вчителя – дослідника. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у реалізації принципів навчання в процесі формування дослідницької компетентності вчителя (зокрема вчителя хімії).

ЛІТЕРАТУРА

1. Волкова Н.П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. / Н.П.Волкова – К.: Видавничий центр «Академія», 2003. - 567 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. / С.У.Гончаренко – К.: Либідь, 1997. – 376с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2003. - № 24. – С. 2-16
5. Педагогіка професійного образования: Учебн. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Е.П.Белозерцев, А.Д.Гонеев, А.Г.Пашков и др.; Под ред. В.А.Сластенина. – 2-е изд., стер. – М.: Издательский центр «Академия», 2006. – 368с.
6. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти. / М.М. Фіцула - К.: Видавничий центр «Академія», 2000. - 544 с.
7. Ягупов В.В. Педагогіка: Навчальний посібник. / В.В.Ягупов - К.: Либідь, 2003. - 560 с.

Бурчак Л.В. Принципы подготовки учителя - исследователя в условиях профильного обучения.

В статье охарактеризованы принципы обучения, которые наиболее эффективно способствуют подготовке учителя – исследователя, профильной школы.

Burchak L.V. Principles of preparation of teacher - researcher in the conditions of the type teaching.

Teaching principles, which are most effectively instrumental in preparation of teacher – researcher, type school, are described in the article.